

Hartonen Pauliina

Vetäytyvä lapsi varhaiskasvatuksessa

Kandidaatin tutkielma
KASVATUSTIETEIDEN TIEDEKUNTA
Varhaiskasvatus
2018

Vetäytyvää käyttäytymistä pidetään yhtenä haastavan käyttäytymisen muodoista. Kasvattajat kokevat vetäytyvän käyttäytymisen haastavaksi, koska vetäytyvään lapseen voi olla vaikea saada kontaktia, lapsen jatkuva kannustaminen kuormittaa ja huoli lapsen kehityksestä painaa. Vetäytyvä lapsi jää varhaiskasvatuksen arjessa helposti taka-alalle, eikä vetäytyvä lapsi välttämättä saa tarvitsemaansa tukea.

Tutkielmassa tarkastellaan vetäytyvää käyttäytymistä, sen ilmenemistä sekä taustalla vaikuttavia tekijöitä. Vetäytyvää käyttäytymistä tarkastellaan erityisesti temperamentin ja sosioemotionaalisen kompetenssin näkökulmista. Ujous, matala sosiaalisuus sekä hitaasti lämpenevä temperamenttityyppi vaikuttavat lapsen tyypilliseen tapaan toimia. Haasteet sosioemotionaalisissa taidoissa voivat myös olla syy vetäytyvään käyttäytymiseen.

Tutkimuskysymyksien johdattelemana perehdytään vetäytyvyyden mahdollisiin seurauksiin sekä siihen, miten kasvattaja voi tukea vetäytyvää lasta varhaiskasvatuksessa. Vetäytyvyys varhaislapsuudessa voi muun muassa hidastaa sosioemotionaalisten taitojen kehitystä, vaikeuttaa positiivisten vertaissuhteiden syntyä ja heikentää lapsen itsetuntoa. Vetäytyvyydellä voi olla myös kauaskantoisempia seurauksia, kuten haasteet sosioemotionaalisissa taidoissa sekä akateemisissa taidoissa koulun puolella. Vaikutukset ovat kuitenkin aina yksilöllisiä eivätkä kaikki seuraukset ole aina negatiivisia.

Vetäytyvää lasta voi tukea monin eri keinoin. Kasvattajalla on tukemisessa tärkeä rooli muun muassa kiusaamisen ja syrjinnän ennaltaehkäisijänä, hyvän ilmapiirin ja positiivisten vertaissuhteiden ylläpitäjänä, roolimallina sekä sosioemotionaalisten taitojen ohjaajana. Vetäytyvän käyttäytymisen ymmärtäminen auttaa kasvattajaa vetäytyvän lapsen kohtaamisessa ja oikeiden tukikeinojen löytämisessä.

Avainsanat: vetäytyvyys, ujous, sosioemotionaalinen kompetenssi, lapsi, varhaiskasvatus

Sisältö

1	Johdanto	4
2	Lähtökohdat	6
3	Vetäytyvä lapsi varhaiskasvatuksessa	7
3.1	Kontekstina varhaiskasvatus	7
3.2	Vetäytyvä käyttäytyminen	8
3.3	Temperamentti osana vetäytyvää käyttäytymistä	9
3.4	Sosioemotionaalinen kompetenssi osana vetäytyvää käyttäytymistä	12
4	Vetäytyvyyden mahdolliset seuraukset	16
5	Kasvattaja vetäytyvän lapsen tukena ja turvana	19
5.1	Lapsen temperamentin huomioiminen	19
5.2	Sosioemotionaalisen kehityksen tukeminen	21
6	Johtopäätökset	25
7	Pohdinta	27
	Lähteet	29

1 Johdanto

Haastava käyttäytyminen on tutkimusten mukaan vuosi vuodelta lisääntynyt ja sen koetaankin olevan yksi kuormittavimmista tekijöistä kasvatusalalla (Ahonen 2017, 10–28). Monelle tulee haastavasta käyttäytymisestä ensimmäisenä mieleen ulospäinsuuntautuneempi aggressiivinen tai uhmakas käytös, mutta tutkielmassani pureudunkin haastavaksi koetun käyttäytymisen toiseen ääripäähän eli vetäytyvään käyttäytymiseen. Päädyin tutkimaan vetäytyvää käyttäytymistä, koska se tuntui minulle tuntemattomimmalta ja yhdeltä haastavimmista haastavan käyttäytymisen muodoista. Haastavaksi vetäytyvän käyttäytymisen kohtaamisen on tehnyt tiedonpuute vetäytyvän käyttäytymisen taustalla olevista tekijöistä sekä tunne siitä, etten ole tiennyt, miten toimisin tilanteessa parhaalla mahdollisella tavalla.

Vetäytyvät lapset jäävät usein päiväkodin tiimellyksessä taka-alalle ja huomiotta, vaikka juuri-kin he tarvitsisivat positiivista huomiointia, kannustusta sekä ymmärtävää ja lämmintä suhtautumista kasvattajalta. Olen töissä ja harjoitteluissa päiväkodeissa ollessani huomannut saman. Vetäytyvät lapset jäävät usein räiskyvämpien lasten varjoon. Kohtaamiset vetäytyvien lasten kanssa ovat herättäneet minussa ristiriitaisia tunteita. Vetäytyvien lasten kannustaminen toimintaan mukaan lähtemiseen on toisinaan tuntunut uuvuttavalta ja olen tuntenut riittämättömyyttä, kun lapsi ei ole lukuisista yrityksistäni huolimatta innostunut toiminnasta. Samaan aikaan on pitänyt tasapainoilla sopivan kannustamisen ja haitallisen painostamisen välillä. Olen itse melko menevää sorttia, joten minun on pitänyt myös tietoisesti muistuttaa itseäni siitä, että toiset lämpenevät hitaammin ja haluavat ensin seurata toimintaa sivusta.

Kasvattajan oikeanlainen toiminta vetäytyvän lapsen kohtaamisessa on erittäin tärkeää, sillä luonteenkasvu alkaa jo lapsuudessa ja siihen vaikuttavat niin onnistumiset, epäonnistumiset, ympäristö, muut ihmiset kuin pystyvyyden ja toimijuuden kokemuksetkin (Uusitalo-Malmivaara & Vuorinen 2016, 31). Liiallinen painostus sosiaaliin tilanteisiin osallistumisessa, ”veikö kissa kielen” -kommentit, kasvattajan turhautuminen tai mielenkiinnon menettäminen lapseen eivät ruoki lapsen itsetuntoa eikä positiivista minäkuvaa millään tavalla (Keltikangas-Järvinen 2010, 38–41). Lapsi aistii kasvattajan suhtautumisen häneen jo hyvin varhain ja voi kokea olevansa vääränlainen muiden mielestä. Tämä voi aiheuttaa lapselle häpeän tunteen siitä, ettei hän vastaa aikuisten odotuksiin ja toiveisiin. (Keltikangas-Järvinen 2010, 39.)

Nyky-yhteiskunnassa sosiaalisuutta pidetään ”hyvän ihmisen” merkinä. Sosiaalisuutta ja sosiaalisia taitoja korostetaan työnhaussa ja moni työnhakija kuvaileekin itseään sosiaalisena ja

kaikkien kanssa toimeentulevana. (Keltikangas-Järvinen 2010, 13–17.) Yle (22.2.2018) uutisoi helmikuussa siitä, kuinka sosiaalisten taitojen merkitys korostuu entisestään työelämässä, kun teknologia korvaa ihmisten tarpeen rutiininomaisissa tehtävissä. Ihmisiä puolestaan tarvitaan työtehtävissä, joissa ollaan vuorovaikutuksessa muiden ihmisten kanssa. Nämä seikat ovat tulleet ilmi Taidot työhön -tutkimushankkeessa, jossa ollaan tutkittu tulevaisuuden työelämän vaatimuksia. Projektijohtaja Juho Jokinen korostaa uutisessa sitä, kuinka sosiaalisia taitoja tulisi alkaa harjoitella jo varhain. Sosiaalisen kyvykkyyden lisäksi supertyöntekijä on Jokisen mukaan matemaattisesti lahjakas sekä sopeutuvainen. (Tolvanen 2018.)

Vetäytyvälle lapselle, jolle uuteen sopeutuminen voi viedä aikaa eikä sujuvaan sosiaaliseen kanssakäymiseen hyppääminen ole helpoimmasta päästä, nämä tulevan aikuisen työelämän vaatimukset voivat tuntua suurilta. Tämän takia on tärkeää, että vetäytyvä lapsi oppii jo pienestä pitäen selviytymiskeinoja sekä sosioemotionaalisia taitoja, jotka auttavat selviytymään haastavalta tuntuvista sosiaalisista tilanteista. Kasvattajalla on tällaisissa tilanteissa erittäin suuri rooli lapsen tukijana ja kannustajana. Onnistuneet ja turvallisen tuntuiset sosiaaliset kanssakäymiset edesauttavat lapsen tulevia kohtaamisia ja antavat lapselle elintärkeitä kokemuksia hyväksytyksi tulemisesta, pystyvyydestä sekä luovat pohjaa lapsen itsetunnon kehitykselle.

2 Lähtökohdat

Ujouden ja vetäytyvän käyttäytymisen ymmärtäminen on Keltikangas-Järvisen (2011, 43) mukaan tällä hetkellä yksi vaikeimmista kasvatuksen kysymyksistä. Ujous herättää nykyään jopa enemmän huolta kuin aggressiivinen käyttäytyminen. Vetäytyvän lapsen kohtaaminen voi olla kasvattajalle haastavaa, koska kasvattaja ei välttämättä tiedä, kuinka tilanteessa tulisi menetellä. (Keltikangas-Järvinen 2010, 43–44.) Tämä tiedottomuus voi johtaa siihen, että lapsi jätetään oman onnensa nojaan, koska hänen luullaan haluavan leikkiä yksin. Toisaalta lasta voidaan myös painostaa sosiaaliseen kanssakäymiseen.

Haluan tutkielmallani lisätä varhaiskasvatuksen kentällä työskentelevien kasvattajien tietoisuutta vetäytyvästä käyttäytymisestä ja siitä, mitä sen taustalla mahdollisesti on. Vetäytyvän käyttäytymisen ymmärtäminen auttaa oikeanlaisessa suhtautumisessa ja näin myös lapselle sopivien tukitoimien löytämisessä. Selvitän myös, mitä vetäytyvyydestä voi seurata ja miten kasvattaja voi tukea vetäytyvää lasta, jotta mahdolliset negatiiviset seuraukset pystyttäisiin minimoimaan. Tavoitteenani on vastata kandidaatin tutkielmassani seuraaviin kysymyksiin:

1. Mitä vetäytyvyydestä voi seurata?
2. Miten kasvattaja voi tukea vetäytyvää lasta päiväkodissa?

Toteutan tutkielmani kuvailevana kirjallisuuskatsauksena. Kuvaileva kirjallisuuskatsaus on yksi yleisimmin käytetyistä kirjallisuuskatsausten tyypeistä. Kuvailevassa kirjallisuuskatsauksessa ei ole tiukkoja menetelmiä tai sääntöjä. Aineisto saa olla laaja ja tarkoituksena on tarjota lukijalle laaja-alainen katsaus tutkitusta aiheesta. Kuvailevat kirjallisuuskatsaukset voidaan jakaa narratiivisiin ja integroiviin kirjallisuuskatsauksiin. Tutkielmani on tarkemmin määriteltynä integroiva kirjallisuuskatsaus. Integroivassa kirjallisuuskatsauksessa pyritään kuvaamaan tutkittavaa ilmiötä mahdollisimman monipuolisesti erilaisia lähteitä hyödyntäen. Lähdeaineistojen valinnassa käytetään kriittisyyttä, jotta kirjallisuuskatsaukseen valikoituisi vain olennaisin tutkimustieto. Integroivassa kirjallisuuskatsauksessa asetetaan ensin tutkimusongelma, jonka jälkeen hankitaan ja arvioidaan aineisto. Seuraavaksi aineistoa analysoidaan ja tulkitaan, jonka jälkeen esitetään tulokset. (Salminen 2011, 6–8.)

3 Vetäytyvä lapsi varhaiskasvatuksessa

Tutkielmani teoreettinen viitekehys rakentuu aiheelleni oleellisimmista käsitteistä. Aluksi tulen avaamaan tutkielmani kontekstia varhaiskasvatusta ja sitä, mitkä asiakirjat ja lait ohjaavat varhaiskasvatusta sekä sitä, missä ja kenen toimesta varhaiskasvatusta järjestetään. Seuraavaksi siirryn käsittelemään vetäytyvää käyttäytymistä, mitä sen taustalla voi olla ja miten se näyttäytyy päiväkodissa. Vetäytyvän käyttäytymisen taustalla voi olla monia eri syitä, mutta tutkielmassani keskityn erityisesti temperamentin sekä sosioemotionaalisten taitojen vaikutukseen.

3.1 Kontekstina varhaiskasvatus

Tutkielmassani tutkin lasten vetäytyvää käyttäytymistä varhaiskasvatuksen kontekstissa. Varhaiskasvatus on osa suomalaista koulutusjärjestelmää ja siihen kuuluu myös esiopetus (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 8). Opetushallituksen mukaan varhaiskasvatuksella tarkoitetaan ”lapsen suunnitelmallista ja tavoitteellista kasvatuksen, opetuksen ja hoidon muodostamaa kokonaisuutta, jossa painottuu erityisesti pedagogiikka” (Opetushallitus 1). Ensisijainen kasvatusvastuu on lapsen vanhemmilla (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 8), mutta varhaiskasvatus täydentää ja tukee omalta osaltaan lapsen kasvua, kehitystä, oppimista sekä hyvinvointia (Opetushallitus 1). Varhaiskasvatukseen osallistumisen ollessa muuten lapsen huoltajien päätettävissä, esiopetukseen osallistuminen on pakollista (Opetushallitus 1; Opetushallitus 2). Perusopetuslain 26 a §:n mukaan lapsen on osallistuttava oppivelvollisuuden alkamista edeltävänä vuonna esiopetukseen. Perusopetuslain 25 §:n mukaan oppivelvollisuus alkaa Suomessa lapsella sinä vuonna, kun hän täyttää seitsemän vuotta.

Varhaiskasvatusta ohjaavat tietyt lait ja asiakirjat. Varhaiskasvatusta ohjaa varhaiskasvatustalaki, jossa säädetään lapsen oikeudesta varhaiskasvatukseen sekä määritellään tavoitteet varhaiskasvatukselle (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 8). Varhaiskasvatustalaki on toiminut pohjana Opetushallituksen tekemille Varhaiskasvatussuunnitelman perusteille (jatkossa Vasu), joka määrää valtakunnallisesti varhaiskasvatuksen toteutuksesta sekä paikallisen ja lapsikohitaisen varhaiskasvatussuunnitelman laatimisesta (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 8). Esiopetusta ohjaa perusopetuslaki sekä valtioneuvoston asetus perusopetuslaissa tarkoitetun opetuksen valtakunnallisista tavoitteista sekä perusopetuksen tuntijaosta. Näiden pohjalta Opetushallitus on laatinut Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet (jatkossa Esiops), joka on valtakunnallinen määräys, jonka mukaan esiopetuksen paikallinen opetussuunnitelma laaditaan sekä esiopetus toteutetaan. (Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014, 8.)

Sekä Vasu:n, että Esiops:in tarkoituksena on ylläpitää ja edistää laadukasta, yhteneväistä sekä yhdenvertaista opetusta ja kasvatusta (Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014, 8; Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 8).

Varhaiskasvatusta voidaan järjestää päiväkodissa, perhepäiväkodissa tai esimerkiksi kerhomuotoisena toimintana (Opetushallitus 1). Tutkielmassani viitataan pääosin varhaiskasvatukseen, joka tapahtuu päiväkodissa, mutta kaikki havainnot ja käytänteet ovat sovellettavissa myös muualla varhaiskasvatuksen kentällä. Varhaiskasvatuksen henkilöstö sisältää usein monia eri koulutuksen saaneita henkilöitä. Varhaiskasvatuksen kentällä työskentelee muun muassa lastenhoitajia, lastentarhanopettajia sekä varhaiserityisopettajia. Eri koulutustaustojen sekä nimikkeiden monimuotoisuuden takia viitataan varhaiskasvatuksen henkilöstöön jatkossa termillä kasvattaja. Kasvattajalla tarkoitan tutkielmassani kaikkia varhaiskasvatuksen kentällä työskenteleviä ammattilaisia.

3.2 Vetäytyvä käyttäytyminen

Usein haastavaksi käyttäytymiseksi koetun aggressiivisuuden, uhmakkuuden, levottomuuden ja voimakkaiden tunteidenpurkauksien lisäksi voimakkaasti vetäytyvä käyttäytyminen koetaan haastavaksi (Ahonen 2017, 28). Ahonen (2015) viittaa vetäytyvällä käyttäytymisellä toimintaan, jossa lapsi vetäytyy ujouden tai arkuuden takia pois sosiaalista tilanteista niiden aiheuttaman ahdistuksen seurauksena. Ujo lapsi saattaa seurata toimintaa aluksi sivusta ennen kuin uskaltaa liittyä mukaan. Ujoille ja vetäytyville lapsille leikkiin tai muuhun sosiaaliseen toimintaan liittyminen on varovaista ja aikaa vievää. (Ahonen 2015, 43.)

Vetäytyvän lapsen jatkuva huomioiminen ja kannustaminen kuormittavat sekä vievät kasvattajalta paljon aikaa varsinkin, jos ryhmässä on monia muitakin aikuisen tukea tarvitsevia lapsia (Ahonen 2017, 49). Vetäytyvän lapsen kannustamisessa epäonnistuminen voi turhauttaa ja kontaktin saaminen lapseen voi tuntua hankalalta (Cacciatore, Riihonen & Tuukkanen 2013, 32–33). Toinen kasvattajia kuormittava tekijä vetäytyvässä käyttäytymisessä on huoli, jos lapsi toistuvasti vetäytyy sosiaalisesta vuorovaikutuksesta ja kieltäytyy osallistumasta yhteiseen toimintaan. (Ahonen 2017, 49.) Lapset, jotka eivät säännöllisesti ole vuorovaikutuksessa vertaisensa kanssa, saattavat jäädä paitsi vertaisryhmän positiivisista hyödyistä vertaisryhmän ollessa tärkeä sosiaalisten, sosio-kognitiivisten, emotionaalisten ja kielellisten taitojen kehittäjä (Graham & Coplan 2012, 444).

Koska kasvattajat kokevat voimakkaan vetäytyvän käyttäytymisen tai ujouden haastavana, on hyvä ymmärtää, miksi ja miten tietynlainen käytös saa merkityksen haastavana. Haastava käyttäytyminen on käyttäytymistä eli ulkoisesti näkyvää toimintaa, joka haastaa tilanteessa olevia muita henkilöitä sekä ympäristöä, jotka kohtaavat haastavaa käyttäytymistä. Haastava käyttäytyminen poikkeaa siitä, minkä odotetaan kyseisessä tilanteessa olevan normaalia käyttäytymistä. Normaalin ja poikkeavan käytöksen raja on kuitenkin häilyvä (Kerola & Sipilä 2017, 18). Raja määrittyy kulttuurisidonnaisten määritysten ja kontekstin mukaan (Määttä & Rantala 2010, 35–38). Se, mikä esimerkiksi Suomessa koetaan normaalista poikkeavaksi käyttäytymiseksi, saattaa olla täysin normaalia jossain toisessa maassa.

Lanas (2011) on tutkinut sitä, miten oppilaan käytös saa merkityksen haastavana. Tutkimuksessaan hän teki huomion, ettei termi haastava niinkään kuvannut oppilaan toimintaa, vaan toiminnan kautta esiin tulleet tunteet koettiin vastaanottajasta haastavana. Näin ollen itse toimintaan puuttuminen ei vie vaikeita tunteita pois, vaan toimintaan keskittymisen sijasta tulisikin keskittyä vaikeiden tunteiden sietämiseen ja käsittelyyn. Tunteiden rakentuessa vuorovaikutuksessa ympäristön ja muiden ihmisten kanssa, tunteita tulisi käsitellä yhdessä eikä yksin. Kun haastaviakin tunteita siedetään ja niitä osataan käsitellä, haastavana pidetty käyttäytyminen vähenee. (Lanas 2011, 59–60.) Taito käsitellä vaikeita tunteita vähentää tarvetta ilmentää näitä tunteita toiminnan kautta.

Oman käyttäytymisen ja tunteiden ohjailuun sekä säätelyyn tarvitaan sosioemotionaalisia taitoja. Sosioemotionaalisten taitojen lisäksi ihmisen kaiken toiminnan taustalla vaikuttavat yksilölliset ja synnynnäiset temperamenttipiirteet sekä temperamenttityyppi. Ujous on yksi temperamenttipiirre ja se yhdistetään usein vetäytyvään käyttäytymiseen. Vetäytyvän käyttäytymisen taustalla voi olla myös autismin kirjon piirteitä, joihin tyypillisesti liittyy puutteet tai poikkeavuudet vuorovaikutustaidoissa sekä erilainen tapa aistia maailmaa. (Ahonen 2017, 16–49.) Keskityn tutkielmassani kuitenkin erityisesti siihen, miten lapsen temperamentti ja sosioemotionaaliset taidot ovat yhteydessä vetäytyvään käyttäytymiseen.

3.3 Temperamentti osana vetäytyvää käyttäytymistä

Temperamentti on jokaiselle ihmiselle yksilöllisesti tyypillinen tapa toimia, joka näkyy ulospäin erilaisina käyttäytymispiirteinä. Temperamenttipiirteet ovat synnynnäisiä ja niiden pohjalta ympäristö muokkaa ihmisen persoonallisuuden. Temperamentti ei kerro, mitä tai miksi ihminen tekee, vaan miten ihminen tekee sen, mitä hän tekee. Temperamentti ilmenee tyyliissä,

jolla ihminen esimerkiksi ilmaisee tunteitaan tai siinä, kuinka kauan hän jaksaa keskittää tarkkaavaisuutensa tiettyyn asiaan. Temperamenttipiirteitä ovat esimerkiksi äkkipikaisuus, rauhallisuus, sinnikkyys ja seurallisuus. Temperamentti ei yksikseen merkitse mitään, vaan se saa merkityksensä vasta kontekstissa, johon temperamenttipiirteet joko sopivat tai eivät. Ympäristö muokkaakin temperamentin pohjalta syntyneitä persoonallisuutta suuntaan, joka sopii silloiseen ympäristöön. (Keltikangas-Järvinen 2004, 36–40.)

Temperamentti on suhteellisen pysyvä eikä siinä tapahdu suuria muutoksia lapsen kasvaessa aikuiseksi. Varhaisessa lapsuudessa aivojen kehitys ja kypsyminen voivat kuitenkin vielä muokata lapsen temperamenttia. Etenkin muutamina ensimmäisinä elinvuosina lasten saamat hoi-
vakokemukset voivat muokata temperamentin biologista pohjaa. Näennäisiä muutoksia voi myös tapahtua myöhemmin, mutta tällöin kyse on muutoksesta siinä, miten omaa temperamenttiaan ilmaisee, jotta se vastaa kulttuurin ja ympäristön odotuksia. (Keltikangas-Järvinen 2004, 43–44; Keltikangas-Järvinen 2010, 29.)

Temperamenttitutkimuksen pioneerien Thomasin ja Chessin klassisen tutkimuksen (New York Longitudinal Study) tuloksena syntyi interaktiivinen temperamenttiteoria. Heidän tutkimukses-
saan ja teoriassaan ei korostu pelkästään se, kuinka lapsi reagoi ympäristöönsä, vaan myös se, kuinka ympäristö reagoi lapseen. Thomasin ja Chessin teoriassa temperamentti on määritelty käyttäytymistyyliksi, jonka he ovat jakaneet yhdeksään temperamenttipiirteeseen. Temperamenttipiirteitä ovat aktiivisuus, rytmisyys, lähestyminen tai vetäytyminen uusissa tilanteissa, sopeutuminen, vastauskynnys, reaktioiden intensiivisyys, mielialan laatu, häirittevyys sekä tarkkaavuuden kesto ja sinnikkyys. (Keltikangas-Järvinen 2004, 45–61.)

Näistä temperamenttipiirteistä tutkielmani kannalta olennaisimpia ovat lähestyminen tai vetäytyminen uusissa tilanteissa sekä sopeutuminen. Keltikangas-Järvisen (2004, 51–54) mukaan temperamenttipiirteenä lähestyminen tai vetäytyminen viittaa lapsen spontaaniin ensireaktioon uudessa tilanteessa. Suhtautuuko lapsi uuteen ja tuntemattomaan kiinnostuksella ja iloisen in-
nostuneella asenteella vai ottaako hän askeleen taaksepäin ja haluaa tutustua uuteen ensin vähän loitommalta. Tämä ensireaktio on synnynnäisen temperamentin määräämä eikä siihen vaikuta kasvatus. Ensireaktio ei myöskään korreloi suoraan myöhempään käyttäytymiseen. (Keltikangas-Järvinen 2004, 51–54.)

Sopeutuminen puolestaan viittaa kykyyn joustaa ja mukautua alkureaktion jälkeen uuteen tilanteeseen. Sopeutumista voidaan mitata miettimällä, kuinka nopeasti lapsi tottuu uuteen tilanteeseen, kuinka nopeasti lapsen käytös muuttuu toivottuun suuntaan ja kuinka hyvin lapsi joustaa eteen tulevilla muutoksilla. Sopeutumisen temperamenttipiirre ja lähestymisen tai vetäytymisen temperamenttipiirre eivät ole automaattisesti yhteydessä toisiinsa. Lapsi, joka suhtautuu aluksi varautuneesti uuteen, voi hetken totuttelemisen jälkeen sopeutua tilanteeseen. Toisaalta lapsi, joka aluksi suhtautuu uuteen uteliaasti, voi mukautua hitaasti muutokseen. (Keltikangas-Järvinen 2004, 54–55.)

Thomas ja Chess ovat muodostaneet yhdeksästä temperamenttipiirteestä kolme eri temperamenttityyppiä, joihin suurin osa lapsista sijoittuu. Näitä ovat helppo, hitaasti lämpenevä ja vaikea temperamentti. Helpon temperamentin omaava lapsi suhtautuu uusiin asioihin positiivisesti ja lähestyy reippaasti kaikkea uutta. Hän sopeutuu muutokseen helposti, omaa positiivisen mielialan, säännöllisen biologisen rytmin ja osoittaa tunteitaan melko lauhasti. Hitaasti lämpenevän temperamentin omaava lapsi suhtautuu uuteen negatiivisesti, aluksi vastustaen ja sopeutuminen uuteen tilanteeseen vie aikaa. Niin negatiivisten kuin positiivistenkin tunteiden ilmaisu on melko vaisua. Hitaasti lämpenevän temperamentin omaavalla lapsella on melko säännöllinen biologinen rytmi. (Keltikangas-Järvinen 2004, 62–63.)

Vaikean temperamentin omaava lapsi omaa epäsäännöllisen biologisen rytmin, suhtautuu kaikkeen uuteen negatiivisesti, reagoi muutokseen voimakkaasti ja sopeutuu uusiin tilanteisiin hitaasti. Vaikea temperamentti on siis helpon temperamentin vastakohta. Kaikkia lapsia ei voida kuitenkaan suoraan sijoittaa yhteen näistä temperamenttityypeistä vaan lapset voivat myös sijoittua eri temperamenttityyppien välimaastoon. (Keltikangas-Järvinen 2004, 62–68.) Vetäytyvää käyttäytymistä voi selittää esimerkiksi hitaasti lämpenevä temperamentti (Ahonen 2017, 49), jolloin uusi asia tai tilanne aiheuttaa negatiivisen ensireaktion ja uuteen tottuminen vie aikansa (Keltikangas-Järvinen 2004, 63).

Ujous on temperamenttipiirre, joka liitetään usein vetäytyvään käyttäytymiseen (Ahonen 2017, 48). Vaikka toisin usein kuvitellaan, sosiaalisuus ja ujous eivät ole toistensa vastakohtia eikä niitä voi asettaa samalle janalle vastakkaisiin ääripäihin. Ne ovat kaksi toisistaan erillään olevaa temperamenttipiirrettä. Ujous on ihmisen ensireaktio uuteen tilanteeseen, asiaan tai uusiin ihmisiin. Ujon ihmisen vastakohta on ihminen, joka ei hätkähdä eikä jännity lainkaan uusissa tai yllättävissä sosiaalisissa tilanteissa. Sosiaalisuus puolestaan viittaa kiinnostukseen muita ihmisiä kohtaan. Hyvin sosiaaliselle ihmiselle on tärkeää tulla hyväksytyksi ja olla pidetty muiden

silmissä. Sosiaalisuuden vastakohta on matala sosiaalisuus, jolloin muut ihmiset eivät kiinnosta. Niinpä ujo ihminen voi olla hyvinkin sosiaalinen ja päinvastoin. (Keltikangas-Järvinen 2010, 36–41.)

Sosiaalisuuden aste ei suoranaisesti kerro, onko lapsella hyvät tai huonot sosiaaliset taidot eikä sitä, onko hän suosittu ja pidetty kaveripiirissä. Näihin vaikuttavat ympäristön ja erityisesti aikuisten palaute. Sosiaalisuus ei ole periaatteessa mitenkään ylivertainen piirre, mutta ympäristö suhtautuu sosiaaliseen lapseen usein positiivisemmalla tavalla kuin lapseen, joka on vähemmän sosiaalinen. Lapsen osoittaessa kiinnostusta muihin ihmisiin ja lähestyessä heitä mutkattomasti, lapsi saa osakseen kehuja, ihastelua ja kannustusta. Positiivinen palaute ruokkii sosiaalista toimintaa ja näin muodostuu kehä, joka vahvistaa lapsen kehittyvää minäkuvaa ja itsetuntoa. (Keltikangas-Järvinen 2010, 36–40.)

Vaikka matalan sosiaalisuuden omaava lapsi kaipaisi juurikin sosiaalisen lapsen saamaa positiivista ja kannustavaa palautetta, jää hän usein ilman tätä. Vähemmän sosiaalista lasta saatetaan patistaa sosiaalisiin tilanteisiin, jolloin sosiaalisista tilanteista tulee nopeasti lapselle stressin lähde. Kun lapsi osoittaa haluttomuuttaan lähteä sosiaaliseen toimintaan mukaan, saa hän osakseen usein vain negatiivista palautetta. Kun sosiaalisista tilanteista tulee lapselle pakkopullaa eikä sosiaalisista tilanteista saa mielihyvää, ei lapsen mielenkiinto muita ihmisiä kohtaan ainaakaan vahvistu. Koska pienikin lapsi aistii aikuisten negatiivisen tai välinpitämättömän asenteen jo hyvin varhain ja voi kokea huonommuuden tunnetta itsestään, on erittäin tärkeää, että lasta lähestyttäisiin hänen yksilöllisen temperamenttinsa edellyttämällä tavalla ja positiivista palautetta antaen. (Keltikangas-Järvinen 2010, 36–41.)

3.4 Sosioemotionaalinen kompetenssi osana vetäytyvää käyttäytymistä

Haastava käyttäytyminen on usein merkki sosioemotionaalisen tuen tarpeesta (Ahonen 2017, 28). Näin myös vetäytyvään käyttäytymiseen voivat liittyä haasteet sosioemotionaalisisissa taidoissa. Vetäytyvä käyttäytyminen voi kummuta esimerkiksi siitä, jos lapsella ei ole tarvittavia taitoja tunnistaa toisten lasten tunneviestejä tai sosiaalisia viestejä. Vaikka viestit toisilta lapsilta olisivat myönteisiä, voi lapsen olla vaikea vastata niihin vuorovaikutusta rakentavalla tavalla tarvittavien sosioemotionaalisten taitojen ollessa vasta kehittymässä (Ahonen 2017, 16–49.) Sosioemotionaaliset taidot ovat yhteydessä muun muassa leikkeihin mukaan pääsemiseen sekä ryhmässä hyväksytyksi tulemiseen (Poikkeus 2011, 86–91).

Sosiaaliseen ja emotionaaliseen kyvykkyyteen viitattaessa eri kirjoittajat ovat käyttäneet samasta aiheesta eri nimityksiä. Poikkeus (2011, 86) käyttää sosiaalista kompetenssia yläkäsitteenä, kun taas Denham ym. (2003, 239) erottelevat sosiaalisen ja emotionaalisen kompetenssin erillisiksi käsitteiksi, kuitenkin todeten niiden olevan hyvin vahvasti sidoksissa toisiinsa. Viitala (2014, 31) sekä Ahonen (2015, 18) puolestaan käyttävät termejä sosiaalis-emotionaalinen ja sosioemotionaalinen viitattaessaan sosiaalisiin sekä emotionaalisiin taitoihin ja niiden kehitykseen, haasteisiin ja kyvykkyyteen. Viitala (2014, 30) toteaaakin tunteiden olevan niin suuressa roolissa sosiaalisessa kanssakäymisessä, ettei sosiaalista ja emotionaalista ulottuvuutta ole aina tarkoituksenmukaista erottaa toisistaan.

Itse viittaan tutkielmassani sosioemotionaaliseen kompetenssiin eli sosioemotionaaliseen kyvykkyyteen yläkäsitteenä, johon kuuluu monia eri kehityksen osa-alueita. Näitä osa-alueita ovat itsesäätely- ja tunnetaidot, sosiokognitiiviset taidot ja sosiaaliset taidot. Näiden taitojen taustalla vaikuttavat kiintymyssiteet ja osallisuus sekä lapsen minäkuva, itsetunto, odotukset ja uskomukset. (Kuorelahti, Lappalainen & Viitala 2012, 284, Poikkeus 2011, 86–87.) Käytän tutkielmassani myös käsitteitä sosioemotionaaliset taidot, sosioemotionaaliset haasteet ja sosioemotionaalinen kehitys. Näillä viittaan samoihin taitoihin, jotka kuuluvat sosioemotionaalisen kompetenssin alle. Seuraavaksi avaan, mitä taitoja kuhunkin osa-alueeseen kuuluu.

Itsesäätelytaidot ovat yksi merkittävimmistä sosioemotionaalisisista taidoista (Ahonen 2015, 32). Aron (2011) mukaan itsesäätelytaidot voidaan jakaa kolmeen eri alueeseen. Itsesäätelytaidot vaikuttavat kykyyn säädellä omia tunteita, käyttäytymistä ja kognitiivista toimintaa. Jotta näitä pystyy säätelemään, tarvitaan tunnetaitoja eli kykyä tunnistaa ja ymmärtää omia tunteita. (Aro 2011, 10–11.) Kun lapsi osaa tunnistaa omia tunteitaan ja ymmärtää, mistä ne kumpuavat, on hänen helpompi tunnistaa ja ymmärtää myös muiden tunteita. Samalla lapsen empatiataidot kehittyvät (Ahonen 2015, 34). Kyky säädellä omia tunteita on hyvin vahvasti yhteydessä kykyyn säädellä omaa käyttäytymistä, mutta myös taito säädellä kognitiivista toimintaa liittyy kiinteästi lapsen käyttäytymiseen. Kognitiivisen toiminnan säätelyyn liittyy kyky säädellä omaa tarkkaavaisuutta ja muistia sekä taito suunnitella ja arvioida omaa toimintaa. (Ahonen 2017, 18–19.) Itsesäätely- ja tunnetaitojen kehittyminen mahdollistaa omien tunteiden ja käyttäytymisen säätelemisen ja näin vuorovaikutussuhteiden onnistumisen (Aro 2011, 10–11; Ahonen 2015, 32–33; Viitala 2014, 31). Hyvät itsesäätelytaidot auttavat selviämään haastavistakin vuorovaikutustilanteista, kuten riidoista (Poikkeus 2011, 96).

Sosiokognitiivisia taitoja ovat sosiaaliseen tiedonkäsittelyyn liittyvät havainnointi, tulkitseminen sekä johtopäätösten tekeminen. Nämä kognitiiviset prosessit voivat tapahtua ilman, että olemme niistä edes tietoisia. Vuorovaikutuksellisessa tilanteessa havainnoimme ja tulkitsemme jatkuvasti toiselta osapuolelta saatuja viestejä. Näiden päätelmien perusteella päätämme, miten tilanteessa toimimme ja mitä strategioita käytämme. (Poikkeus 2011, 84–85.) Sosiokognitiivisiin taitoihin kuuluu myös kyky asettua toisen asemaan. Tämä ja yleensäkin kognitiivinen toiminta sekä kehitys ovat voimakkaasti yhteydessä aivojen kehitykseen ja näin ollen sosiokognitiiviset taidot kehittyvätkin iän myötä. (Poikkeus 2011, 85–86; Ahonen 2017, 19.)

Poikkeuksen (2011, 86) sosiaalista kompetenssia kuvaavan kaavion mukaan sosiaalisiin taitoihin kuuluvat kommunikointi, toisten aloitteisiin reagoiminen ja kuuntelu, oma aloitteellisuus, jakaminen, yhteistyö sekä assertiivisuus eli omien mielipiteiden ilmaisu ja asioiden esille nostaminen. Sosiaalisista taidoista puhuttaessa voidaan myös viitata laajempaan taitokokonaisuuteen. Keltikangas-Järvisen (2010, 22–23) mukaan sosiaaliset taidot koostuvat kyvystä tulla toimeen muiden kanssa ja ymmärtää muita, heidän näkökantojaan ja tunteitaan. Sosiaalisiin taitoihin kuuluvat myös empatia, sosiaalinen herkkyyys ja hienotunteisuus (Keltikangas-Järvinen 2010, 22–23). Käsitteiden käytössä ja niiden merkitysten ymmärtämisessä on siis eroja. Sosioemotionaaliseen kompetenssiin ovat yhteydessä myös myönteiset kiintymyssuhteet perheeseen, kavereihin ja muihin läheisiin sekä yhteenkuuluvuuden ja osallisuuden kokemukset. Näiden lisäksi sosioemotionaaliseen kompetenssiin ovat yhteydessä lapsen itsetunto, minäkuva sekä odotukset ja uskomukset. (Poikkeus 2011, 86.) Osallisuuden ja yhteenkuuluvuuden tunteet vaikuttavat siihen, kokeeko lapsi itsensä arvostetuksi (Kuorelahti ym. 2012, 280–281).

Sosioemotionaalinen kompetenssi tarkoittaa tiivistetysti siis kykyä luoda ja ylläpitää onnistuneita sosiaalisia sekä emotionaalisia vuorovaikutussuhteita samalla päästen omiin tavoitteisiin (Kuorelahti ym. 2012, 283–284; Rubin, Bowker & Gazelle 2010, 134). Tarvitaan siis kykyä tasapainoilla omien halujen ja sosiaalisten seurauksien välillä (Rubin ym. 2010, 134). Se, onko toiminta sosiaalisesti kompetenttia, riippuu aina tilanteesta ja kontekstista. Aikuinen voi esimerkiksi käyttäytyä hyvinkin eri tavalla vanhempainillassa kuin moottoripyöräjengin tapaamisessa edelleen käyttäytyen molemmissa konteksteissa sosiaalisesti kompetentisti. Sosiaalinen kompetenssi ei siis ole pysyvä tila vaan se syntyy vuorovaikutuksessa sekä silloisessa kontekstissa. (Poikkeus 2011, 86–96.) Lapsella sosioemotionaalinen kompetenssi näkyy muun muassa leikkeihin mukaan pääsynä ja siinä, että lapsi osaa neuvotella itselleen mieluisan toimintaroolin.

Sosioemotionaalisesti kompetentti lapsi kuuntelee muiden ehdotuksia, mutta myös hänen leikkiehdotuksia kuunnellaan. Jos lapsen ehdotus torjutaan, pystyy lapsi jatkamaan yhteistä toimintaa katkaisematta puhevälejä muihin leikkijöihin. (Poikkeus 2011, 86.)

4 Vetäytyvyyden mahdolliset seuraukset

Kuten olen aiemmin tutkielmassani maininnut, vetäytyvä lapsi jää helposti syrjään ja huomiotta päiväkodin arjessa muiden ulospäin haastavasti käyttäytyvien lasten viedessä kasvattajien huomion (Cacciatore ym. 2013, 33). Vetäytyvä lapsi jätetään myös helposti oman onnensa nojaan pärjäämään, koska kasvattaja ei tiedä, miten lapsen kanssa tulisi toimia. Jotkut kasvattajat voivat jopa nojautua ajatukseen siitä, että lapsi haluaa olla yksin. (Keltikangas-Järvinen 2010, 44.) Jotta vetäytyvän lapsen tukemisen tärkeys ymmärrettäisiin ja muistettaisiin, on kasvattajan tärkeä tietää, mitä vetäytyvyydestä voi seurata.

Vetäytyvän käyttäytymisen taustalla voi olla monia eri tekijöitä, jotka vaikuttavat mahdollisiin seurauksiin. Vetäytyvän käyttäytymisen taustalla voi olla itsetunto-ongelmia tai heikot sosioemotionaaliset taidot. Joskus vetäytyvän käyttäytymisen taustalla voi piillä arkuutta, ahdistusta tai epävarmuutta, jotka vahvistuessaan iän myötä voivat aiheuttaa ongelmia mielenterveydessä ja sopeutumisessa. (Laine 2002, 102–103.) Vetäytyvän käyttäytymisen taustalla voivat vaikuttaa myös aiemmin tutkielmassani käsitellyt ujouden tai matalan sosiaalisuuden temperamentti-piirteet, jotka ovat synnynnäisiä ja pysyvät osana persoonallisuutta läpi elämän (Keltikangas-Järvinen 2004, 43–44). Taustatekijät vaikuttavat siihen, mitä mahdollisia seurauksia vetäytyvyydellä on lapsen nykyhetkeen ja tulevaisuuteen.

Vertaisten kanssa toimimisesta on lapselle kuin lapselle monia eri hyötyjä. Lapsen sosioemotionaalinen kompetenssi kasvaa, ymmärrys itsestä suhteessa muihin kehittyy, lapsi saa tunteen vertaisryhmän hyväksynnästä sekä kasvua ja kehitystä tukevia ystävyys-suhteita. Jos lapsi jää vetäytyvyyden takia toistuvasti sivuun vertaisten kanssa toimimisesta, on hänellä suurempi riski kohdata ongelmia näillä kehityksen alueilla. (Rubin, Bowker & Gazelle 2010, 144.) Haasteet esimerkiksi sosioemotionaalisisissa taidossa voivat vaikeuttaa leikkeihin mukaan pääsyä ja positiivisten vertaissuhteiden muodostumista (Poikkeus 2011, 86–96). Vertaisryhmän hyväksynnän saavuttaminen tai saavuttamatta jääminen puolestaan vaikuttaa siihen, pääseekö lapsi mukaan yhteiseen toimintaan ja koetaanko hänet mieluisaksi leikkiveriksi (Poikkeus 2011, 91).

Jotta vetäytyvä lapsi pääsisi hyötymään vertaissuhteiden mahdollistamista hyödyistä, tarvitsee hän siihen kasvattajan tukea. Ujo lapsi tarvitsee tukea ensireaktion ylitse pääsemiseen. Jos ujo lapsi ei saa aikuisen tukea ja positiivisia kokemuksia sosiaalisista tilanteista, voi sosiaalisten taitojen kehittyminen viivästyä. Avuttomuus sosiaalisissa tilanteissa voi johtaa negatiiviseen palautteeseen ympäristöltä, mikä ei puolestaan millään tavalla tue positiivisen minäkuvan tai

hyvän itsetunnon kehitystä. Matalan sosiaalisuuden omaava lapsi puolestaan kaipaa positiivisia kokemuksia yhdessä toimimisesta. Jäädessään ilman kasvattajan tukea voivat toistuvat negatiiviset sosiaaliset kokemukset vahvistaa lapsen tunnetta siitä, ettei muiden kanssa ole hauskaa. Tämä vahvistaa lapsen kokemusta siitä, että yksin on mukavampaa ja yksin olemalla säilyy pettymyksiltä. (Keltikangas-Järvinen 2010, 46–49.) Jos lapsi jatkuvasti leikkii yksin eikä ole missään yhteistoiminnassa mukana, voi vertaissuhteiden mahdollistamat hyödyt jäädä saavuttamatta.

Rubin ym. (2010) viittaavat artikkelissaan moniin eri vetäytyvää käyttäytymistä tutkineisiin tutkijoihin, joiden tutkimusten tuloksien mukaan vetäytyvät lapset muun muassa syyttävät usein itseään sosiaalisista epäonnistumisista ja kohdatessaan negatiivisen sosiaalisen tilanteen näkevät he toimivaksi strategiaksi poistua tilanteesta. Toisaalta lapsi voi myös tulkita tilanteen väärin ja näin jäädä turhaan sivuun sosiaalisista tilanteista. Itsensä syyllistäminen, torjutuksi tulemisen odottaminen, sosiaalisten ongelmien pakeneminen ja epäonnistuminen vertaissuhteissa voivat johtaa muun muassa huonoon itsetuntoon, masennukseen ja lisääntyvään vetäytymiseen. (Rubin ym. 2010, 138.)

Vetäytyvällä käyttäytymisellä voi olla myös kauaskantoisempia seurauksia. Tutkimukset ovat osoittaneet, että ujous ja vetäytyvä käyttäytyminen ovat yhteydessä ongelmiin vertaissuhteissa ensimmäisellä luokalla (Rubin ym. 2010, 141). Ujon lapsen epävarmuus lähestyä vertaisiaan päiväkodissa on yhteydessä suosion sekä yhteistoimintaan osallistumisen vähenemiseen koulun ensimmäisillä luokilla. Toisaalta ujoille lapsille tyypillisen negatiivisen huomion välttämisen halu voi johtaa yhteistoimintaan osallistumiseen. (Eggum-Wilkens ym. 2014, 92.) Jotta negatiiviselta huomiolta vältyttäisiin, Sette, Hipson, Zava, Baumgartner ja Coplan (2018, 9) tutkimuksen mukaan ujut lapset seuraavat paremmin opettajan ohjeita ja osoittavat itsenäisyyttä sekä oma-aloitteisuutta annetuissa tehtävissä.

Ala-asteella esiintyvä vetäytyvyys ja syrjintä ovat puolestaan yhteydessä lapsen psyykkiseen sopeutumiseen (Rubin ym. 2010, 141), vaikeuksiin sosiaalisissa taidoissa sekä lisääntyneeseen ahdistukseen varhaisnuoruudessa (Karevol, Ystrom, Coplan, Sanson & Mathiesen 2012, 1174). Näiden lisäksi Sette ym. (2018, 2) viittaa artikkelissaan erinäisiin tutkimuksiin, joiden mukaan ujouden aiheuttama stressi vähentää lapsen puhumista ja osallistumista luokassa, mikä puolestaan voi johtaa puutteisiin keskustelutaidoissa, oppimisessa ja ymmärtämisessä. Akateemisten taitojen puutteiden lisäksi ujouden aiheuttamat negatiiviset tunteet voivat vaikuttaa negatiivisesti viihtyvyyteen koulussa. (Sette ym. 2018, 2.)

Kaikki vetäytyvyyden seuraamukset ovat kuitenkin yksilöllisiä. Seurauksiin vaikuttavat muun muassa ikä sekä kyky tai kyvyttömyys ilmaista ja säädellä negatiivisia tunteita. (Rubin ym. 2010, 141–142.) Vetäytyvyyden seurauksiin vaikuttavat myös lapsen muut temperamenttipiirteet, kuten aiemmin tutkielmassani mainittu sopeutumisen temperamenttipiirre. Sopeutuminen kuvastaa sitä, kuinka jouhevasti lapsi tottuu alkureaktion jälkeen uuteen tilanteeseen (Keltikangas-Järvinen 2004, 54). Nopea sopeutuminen voi helpottaa ujon lapsen yhteistoimintaan osallistumista, kunhan alkureaktiosta on ensin päästy yli.

On myös syytä muistaa, ettei vetäytyvästä käyttäytymisestä ole aina negatiivisia seurauksia. Tutkimusten mukaan ujut lapset ottavat enemmän vastuuta omasta toiminnastaan kuin aktiiviset lapset. He eivät myöskään käyttäydy röyhkeästi aikuisia kohtaan eivätkä pyri dominoimaan muita lapsia. (Keltikangas-Järvinen 2004, 44.) Ujouteen ollaan myös liitetty muun muassa kyky empatiaan ja se, että ujous ei juuri koskaan johda sosiaalisiin ongelmiin tai käytöshäiriöihin. Toisaalta joskus ujous nähdään itsessään käytöshäiriönä. Virheellinen käsitys tai tulkinta ujoudesta esimerkiksi ujon ihmisen kylmältä tai ylimieliseltä vaikuttavan ulkokuoren takia voi johtaa ujon yksilön syrjäytymiseen tai syrjäyttämiseen. (Keltikangas-Järvinen 2004, 261.) On siis hyvä muistaa tutustua ihmiseen ennen kuin vetää johtopäätöksiä ulkokuoren perusteella.

5 Kasvattaja vetäytyvän lapsen tukena ja turvana

Vetäytyvän lapsen tukeminen varhaiskasvatuksessa on tärkeää, sillä ihmisen persoonallisuuden ydin ja pohja rakentuvat varhaislapsuudessa (Keltikangas-Järvinen 2010, 163). Varhaislapsuudessa rakentuvat myös perusedellytykset sosiaaliselle vuorovaikutukselle. Turvallinen kiintymyssuhde hoitajaan mahdollistaa psyykkisen työskentelyn eli mielenterveyden ylläpitämisen sekä myöhemmin pitkäaikaisten ihmissuhteiden ylläpitämisen ja luottamisen. Perusturva luo pohjan lapsen itsetunnolle ja itseluottamukselle, jotka puolestaan ovat edellytyksiä toisten arvostamiselle ja kunnioittamiselle. (Keltikangas-Järvinen 2010, 153–158.) Seuraavaksi pohdin sitä, miten kasvattaja voi toiminnallaan tukea vetäytyvää lasta, jotta kehitys etenisi kaikin puolin parhaalla mahdollisella tavalla.

5.1 Lapsen temperamentin huomioiminen

Jotta kasvattaja osaa suhtautua ja toimia oikein vetäytyvän lapsen kanssa, on erittäin tärkeää ymmärtää, miten temperamentti vaikuttaa niin lapsen käyttäytymiseen ja toimintaan kuin kasvattajankin omaan toimintaan. Erilaisen temperamentin omaavat reagoivat eri tavoin esimerkiksi ympäristön ja toiminnan järjestelmällisyyteen tai sekavuuteen sekä ympärillä oleviin ärsykkeisiin (Keogh 2003, 32). Jos ympäristö on hyvin meluinen, aktiivisuus tasoltaan korkea ja paljon ärsykeitä sisältävä, saattaa vetäytyvä lapsi kokea ahdistusta ja muuttua vielä hiljaisemmaksi. Myöskin valokeilaan joutuminen voi olla vetäytyvälle, ujommalle lapselle epämiellyttävää, kun taas ulospäinsuuntautuneempi lapsi voi nauttia saamastaan huomiosta. (Keogh 2003, 32–34.)

Kasvattaja voi vaikuttaa lasten sopeutuvuuteen (*goodness of fit*) muokkaamalla muun muassa tilaa, aikataulua, toimintaa ja sääntöjä lapsiryhmälle sopivampaan suuntaan (Keogh 2003, 144). Vetäytyvä lapsi, joka saattaa jäädä varjoon suuressa ryhmässä tai ahdistua puhumisesta monen ihmisen läsnä ollessa, voi hyötyä pienemmissä ryhmissä toimimisesta. Pienryhmässä toimiessa kasvattajalla on paremmin aikaa huomioida ja tukea jokaista lasta. Pienryhmissä toimiessa myös meluisuus ja ärsykkeiden määrä voivat olla pienempiä ja näin vetäytyvän lapsen voi olla helpompi toimia.

Temperamenttien eroavaisuudet vaikuttavat kanssakäymiseen niin vertaisten kesken kuin myös kasvattajan ja lapsen välillä (Keogh 2003, 33). Jotta vuorovaikutus lasten kanssa onnistuu, kas-

vattajan on hyvä tiedostaa omat temperamenttipiirteensä (Keogh 2003, 144–145). Hitaasti lämpenevä ja rauhallisen temperamentin omaava kasvattaja voi ymmärtää hyvin ujoa lasta ja aktiivinen kasvattaja puolestaan aktiivista lasta. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, että samanlaiset temperamentit toimisivat aina hyvin yhteen. Jos kasvattaja ja lapsi ovat molemmat esimerkiksi hyvin impulsiivisia ja aktiivisia, voivat pienetkin väärinkäsitykset paisua suuriksi selkkauksiksi. Jos molemmat kasvattaja ja lapsi ovat puolestaan hyvin hitaasti lämpeneviä, voi yhteyden muodostaminen olla haastavaa. Avainasemassa onkin, että kasvattaja huomaa omat tyyliinsä toimia ja tiedostaa, miten nämä yksilölliset piirteet vaikuttavat hänen ja lapsien välisiin ihmissuhteisiin. (Keogh 2003, 145.)

Vetäytyvän käyttäytymisen taustalla voi olla ujous. Ujous on ensireaktio uuteen tilanteeseen ja ujo lapsi kaipaa tukea päästäkseen tämän ensireaktion ylitse. Uuteen tilanteeseen mennessä kasvattajan on hyvä olla ujon lapsen tukena. Jo aikuisen läsnäolo voi auttaa pääsemään alun reaktiosta yli. Lapsen varautuneisuus tulee hyväksyä eikä sitä tule kommentoida millään tavalla. Ujolle lapselle tulee antaa aikaa rauhassa seurata tilannetta sivummalta eikä häntä tule painostaa millään tavalla. Lapsen on parasta antaa totuttautua tilanteeseen yhdessä aikuisen kanssa turvallisesti, kunnes hän itse osoittaa olevansa valmis liittymään mukaan muiden puuhiin. On tärkeää, että lapsi saa positiivisia kokemuksia siitä, että hän uskaltaa lähteä mukaan leikkimään muiden kanssa. On myös tärkeää, että ujo lapsi saa neuvoja siihen, miten päästä jännittyneen alkureaktion yli. (Keltikangas-Järvinen 2010, 43–49.)

Vetäytyvään käyttäytymiseen voi vaikuttaa myös matala sosiaalisuus. Lapsi, jonka sosiaalisuus on matala, ei ole juurikaan kiinnostunut muista ihmisistä. Lapselle, jolla on matala sosiaalisuus olisi tärkeää mahdollistaa kokemuksia siitä, että muiden kanssa leikkiminen voi olla hauskaakin. Jotta leikistä muiden kanssa saisi mielihyvää, saattaa olla aluksi tarpeellista, että aikuinen on mukana leikissä mahdollistamassa positiiviset kokemukset. Aikuisella on tärkeä rooli myös ystävyysuhteiden tukemisessa. Ystävyysuhteet ovat tärkeitä sekä palkitsevia ja osoittavat, että muiden kanssa leikkiminen voi olla mukavaa. Sosiaalisten taitojen kehityksen kannalta on tärkeää, että myös matalan sosiaalisuuden lapsi saa kokemuksia muiden kanssa leikkimisestä. (Keltikangas-Järvinen 2010, 41–47.)

Vaikka temperamenttipiirteet ovat suhteellisen pysyviä, niiden ilmaisutapa vaihtelee iän ja kehityksen myötä. Kognitiivisten, sosiaalisten ja emotionaalisten taitojen kehittyessä lapsi oppii säätelemään itsensä ilmaisua ja näin ollen taustalla samana pysyvä temperamenttipiirre voi esiintyä toisenlaisena lapsen kasvaessa. Lasta, joka on utelias ja innokkaasti uusia asioita ja

ihmisiä lähestyvä, voidaan pitää aikuisena rohkeana ja itsevarmana, uusien asioiden kokeilijana ja haasteita pelkäämättömänä. Lähestymisen temperamenttipiirre pysyy siis taustalla muuttaen kuitenkin ulospäin ilmenemisen muotoa. Ujous ja impulsiivisuus ovat puolestaan esimerkkejä temperamenttipiirteistä, joiden ilmeneminen pysyy kohtalaisen samana vuodesta toiseen. (Keltikangas-Järvinen 2004, 173–176.) Temperamenttipiirteiden vaikuttaessa jatkuvasti toiminnan taustalla, voi kognitiivisia, sosiaalisia, emotionaalisia ja itsesäätelyn taitoja harjoitella.

5.2 Sosioemotionaalisen kehityksen tukeminen

Kuten olen aiemmin tutkielmassani maininnut, vetäytyvän käyttäytymisen taustalla voivat olla puutteelliset sosioemotionaaliset taidot (Ahonen 2017, 16–49). Tällöin lapsella ei vielä ole tarvittavia taitoja liittyä mukaan muiden lasten leikkeihin (Poikkeus 2011, 86). Vetäytyvä käyttäytyminen voi myös toimia hidasteena sosioemotionaalisten taitojen kehitykselle, jos lapsi jää toistuvasti ulkopuolelle vertaistensa leikeistä ja muusta sosiaalisesta toiminnasta. Vähäinen myönteinen vuorovaikutus vertaisten kanssa johtaa siihen, ettei lapsi pääse harjoittelemaan sosiaalisia taitojaan, vaikka juurikin harjoittelu edistäisi niiden kehitystä (Laine 2002, 97).

Varhaiskasvatuksen pedagogiikan ja kasvatuksen keskiössä tulisikin olla lasten sosiaalisten ja sosiokognitiivisten taitojen tukeminen ja niiden kehittäminen sekä lapsen minäkuvan, itsetunnon ja vuorovaikutussuhteiden vahvistaminen (Laine & Neitola 2002, 103). Johnson, Ironsmith, Snow ja Poteat (2000, 209) tutkimus ehdottaakin, että akateemisten valmiuksien harjaannuttamisen korostamisen sijaan, varhaiskasvatuksessa voisi olla tarpeellisempaa harjoitella sosiaalisia taitoja. Kouluun siirtyessä sosiaaliset taidot auttavat lasta sopeutumaan ja saamaan uusia ystäviä (Johnson 2000, 209).

Jotta lapsen oikealainen tukeminen onnistuu, kasvattajan on ensin tunnistettava vetäytyvän käyttäytymisen taustalla vaikuttavat tekijät. Havainnoimalla lasta voidaan koittaa selvittää esimerkiksi, onko lapsen mukavampi toimia muutaman lapsen kanssa kuin isossa ryhmässä, tulkitseeko hän oikein muiden lasten kielellisiä ja emotionaalisia viestejä, miten lapsi ratkoo eteen tulevia ongelmia tai miten lapsi pyrkii liittymään leikkiin. Havainnoinnin pohjalta voi lapselle suunnata oikeanlaisia tukitoimia. (Laine & Neitola 2002, 104.)

Havainnoinnin ja mahdollisen ongelman tunnistamisen lisäksi kasvattajilla on varhaiskasvatuksessa tärkeä rooli ryhmän johtajana, positiivisen ilmapiirin varmistajana ja luojana sekä sosiaa-

listen taitojen ja kaverisuhteiden ohjaajana. Myös rakentavan ja positiivisen palautteen antaminen on tärkeää. (Laine & Neitola 2002, 105.) Nämä kaikki yhdessä vaikuttavat lapsen minäkuvan ja itsetunnon kehitykseen (Laine & Neitola 2002, 105), jotka puolestaan luovat pohjaa sosioemotionaalille kompetenssille (Kuorelahti ym. 2012, 284). Lapset oppivat huomaamatta myös mallintamalla kasvattajien käytöstä. Kasvattajien on hyvä muistaa, että he toimivat esimerkkeinä siitä, miten sosiaalisissa tilanteissa toimitaan. (Laine & Neitola 2002, 105.) Kasvattajan rooli korostuu myös lapsen leimautumisen ehkäisyssä (Laine & Neitola 2002, 102). Lapset saavat tietynlaisen leiman tai maineen jo hyvinkin varhain ja tästä leimasta, oli se sitten positiivinen tai negatiivinen, on vaikea päästä eroon (Johnson ym. 2000, 208).

Varhaiskasvatusikäiset lapset ovat otollisessa iässä sosioemotionaalisten taitojen opetteluun. Lasten kanssa voidaan harjoitella muun muassa oman vuoron odottamista, vuorottelua, tavaroiden jakamista, auttamista, kuuntelemista, tunteiden sanoittamista sekä oman käyttäytymisen ja tunteiden säätelyä. Näitä taitoja voidaan harjoitella erilaisten aktiviteettien muodossa. Opettajan on hyvä havainnollistaa taitoa esimerkiksi näytelmällä, nukketeatterilla, sadulla tai videolla. On myös tärkeää, että taito nimetään lapsille ja sen merkitys selitetään. (Johnson 2000, 209.) Jotta tietystä tavasta toimia tulee lapselle pysyvä, on tärkeää, että lapsi ymmärtää, miksi esimerkiksi toista autetaan.

Lapsille erityisesti leikkitilanteet ovat oivia hetkiä sosioemotionaalisten taitojen harjoitteluun. On kuitenkin syytä muistaa, ettei sosioemotionaalisia taitoja opita itsestään vaan kasvattajalla on opettelussa tärkeä rooli ohjaajana ja rohkaisijana. Kasvattaja huolehtii, että kaikille löytyy kaveri, jonka jälkeen kasvattaja voi auttaa leikissä alkuun pääsemisessä. (Laine & Neitola 2002, 107.) Ilman kasvattajan tukea vetäytyvän lapsen voi olla haastavaa liittyä leikkiin. Ujouden aiheuttamasta alkureaktiosta ylipääseminen yksin voi olla vaikeaa tai lapsi ei välttämättä tiedä, miten tehdä aloite leikkiin mukaan pääsemisestä (Keltikangas-Järvinen 2010, 46–48). Lapsille opetetaan, kuinka toisen voi pyytää sanallisesti leikkiin mukaan tai kuinka itse kysytään toista leikkimään (Laine & Neitola 2002, 107). Kun leikissä on päästy alkuun, kasvattaja voi jäädä varmistamaan positiivisen leikkikokemuksen syntymisen (Keltikangas-Järvinen 2010, 46).

Joskus lapset haluavat leikkiä yksinään, eikä yksin leikkimisessä ole mitään pahaa. Itsensä viihdyttämisen taito puuttuu monelta nykyajan lapselta. On kuitenkin syytä erottaa, milloin lapsi haluaa omasta tahdostaan leikkiä yksin ja milloin hän ei osaa tai uskalla liittyä muiden leikkeihin mukaan. Mitä pienemmästä lapsesta on kyse sitä vähemmän lasta tulisi painostaa leikkimään yhdessä muiden kanssa. Kuitenkin lapsen kasvaessa olisi syytä alkaa miettimään, miten

lapsi saataisiin yhteisiin puuhiin mukaan. Yhdessä tekeminen on tärkeää, jotta tarvittavat perustaidot yhdessäoloon opitaan, ja jotta jokainen lapsi saa kokemuksen siitä, että yhdessä tekeminen on hauskaa. (Keltikangas-Järvinen 2010, 45.)

Kasvattajan tehtävänä on myös huolehtia siitä, ettei vetäytyvää lasta jätetä ulos leikeistä muiden lasten toimesta. Leikistä ulkopuolelle jättäminen on jo hyvin varhain ilmenevä kiusaamisen muoto eikä leikistä eristetty lapsi välttämättä edes ymmärrä tilannetta. Vaatii myös paljon, että lapsi tulisi itse kertomaan tilanteesta aikuiselle. Vetäytyvät lapset, joita vertaiset syrjivät, etäännyvät vielä enemmän vertaisistaan ja voivat kokea psyykkisiä vaikeuksia. Puolestaan vetäytyvät lapset, joita vertaiset eivät syrji, muuttuvat ajan myötä vähitellen vähemmän vetäytyviksi ja kokevat vähemmän sopeutumisongelmia. (Rubin ym. 2010, 144.) Kasvattajalla onkin tärkeä rooli seurata, ettei ketään syrjitä tai kiusata. Kasvattajan on erittäin tärkeää huomata tällaiset tilanteet ja katkaista vetäytyneisyyden takia syntynyt kiusaaminen. (Keltikangas-Järvinen 2010, 46.) Lapsille tuleekin selkeästi määritellä, millainen käytös on hyväksyttävää ja millainen ei. Kaiken toiminnan perustana tulee olla itsensä, muiden sekä esineiden kunnioittaminen. (Laine & Neitola 2002, 105.)

Kasvattajan on myös hyvä muistaa, ettei kaikki tapahdu opettamalla vaan lapsessa tapahtuu iän myötä hurja määrä omaehtoista, spontaania kehitystä. Tämä on seurausta aivojen kehityksestä eikä aivojen kehitystä voi millään keinoilla nopeuttaa. Joskus arkuus ja vetäytyneisyys menee itsestään ohi lapsen kasvaessa ja kehittyessä. Alle kolmevuotiaan lapsen leikkiessä yksin syytä huoleen ei vielä ole. Neljävuotiasta voi alkaa jo avustamaan yhteisiin leikkeihin mukaan pääsyssä. (Keltikangas-Järvinen 2010, 45.) Karevol ym. (2012, 1175) tutkimus tukee Keltikangas-Järvisen näkemystä toteamalla 4-5 vuoden iän optimaaliseksi ajaksi puuttua hyvin ujon lapsen toimintaan.

Loppujen lopuksi ujo lapsi tarvitsee eniten aikaa sekä aikuisen empatiaa ja tukea (Cacciatore ym. 2013, 35). Pelkästään aikuisen läsnäolo voi jo auttaa lasta haastavassa uudessa tilanteissa (Keltikangas-Järvinen 2010, 47). Turvallisen ilmapiirin synnyttyä lapsen kanssa voi yhdessä keskustella siitä, miltä lapsesta tuntuu esimerkiksi leikkeihin liittyminen tai muiden lasten leikkien seuraaminen. Näin lapsi pääsee kertomaan ajatuksistaan ja tunteistaan turvallisesti aikuiselle eikä lapsen tarvitse kanttaa taakkaa yksin. (Cacciatore ym. 2013, 33.) Tunteilla on vahva vaikutus niin lapsen hyvinvointiin, kehitykseen kuin oppimiseenkin (Dowling 2010, 77–78) ja siksi niitä on hyvä päästä purkamaan ja käsittelemään turvallisen aikuisen kanssa. Oleellisinta

on, että vetäytyvä lapsi kokee olevansa hyväksytty ja arvokas juuri omana itsenään (Cacciatore ym. 2013, 35).

6 Johtopäätökset

Vetäytyvä käyttäytyminen varhaislapsuudessa voi ennustaa monenlaisia eri seurauksia. Toiset seurauksista ovat välittömämpiä ja toiset voivat ulottua pidemmälle tulevaisuuteen. Jotta negatiiviset ennustukset eivät kävisi toteen, vetäytyvän lapsen tukeminen on hyvä aloittaa ajoissa. Kasvattajalla on tärkeä tehtävä ymmärtää, mitä lapsen vetäytyvän käyttäytymisen taustalla on ja näin suunnatta oikeita tukitoimenpiteitä juuri kyseiselle lapselle. Ilman ymmärrystä vetäytyvästä käyttäytymisestä ja sen mahdollisista seurauksista, oikeanlainen suhtautuminen ja lasta tukevien keinojen keksiminen voi olla haastavaa.

Vetäytyvä käyttäytyminen on vetäytymistä sosiaalisissa tilanteissa. Uudet tilanteet voivat aiheuttaa ahdistusta ja jännitystä arassa tai ujossa lapsessa. Vetäytyvyyden taustalla voivat vaikuttaa muun muassa ujous, matala sosiaalisuus, hitaasti lämpenevä temperamenttityyppi, haasteet sosioemotionaalisisissa taidoissa, heikko itsetunto ja -luottamus sekä esimerkiksi autismikirjon piirteet. Näistä keskityin tutkielmassani erityisesti ujuden ja matalan sosiaalisuuden temperamenttipiirteisiin sekä haasteisiin sosioemotionaalisisissa taidoissa. Ujuden aiheuttama jännittynyt alkureaktio, matalan sosiaalisuuden aiheuttama kiinnostuksen puute muita ihmisiä kohtaan sekä sosiaalisen kompetenssin vähyys voivat johtaa vetäytymiseen.

Kasvattajat kokevat vetäytyvän käyttäytymisen haasteelliseksi, koska vetäytyvään lapseen voi olla vaikea saada kontaktia ja lapsen jatkuva kannustaminen kuormittaa sekä vie aikaa. Vetäytyvässä käyttäytymisessä kasvattajia kuormittaa myös huoli lapsesta. Vetäytyvä käyttäytyminen saattaa jopa herättää enemmän huolta kuin muunlainen haastava käyttäytyminen, kuten esimerkiksi aggressiivisuus (Keltikangas-Järvinen 2010, 43). Huoli voi osakseen herätä nyky-yhteiskunnan sosiaalisuutta ihannoivasta näkemyksestä, jossa ujous nähdään heikkoutena. Huoli voi herätä myös siitä, oppiiko vetäytyvä lapsi tarvittavat sosioemotionaaliset taidot, jos sosiaaliset vuorovaikutustilanteet jäävät vähäisiksi.

Vaikka huoli vetäytyvästä lapsesta saattaa herätä, jää puuttuminen vetäytyvään käyttämiseen usein vähäiseksi. Vetäytyvän lapsen tukeminen on kuitenkin tärkeää, sillä vetäytyvästä käyttäytymisestä varhaislapsuudessa voi seurata muun muassa ryhmän hyväksynnän saavuttamatta jääminen, positiivisten vertaissuhteiden vähäisyys, itsetunto-ongelmat sekä sosioemotionaalisen kehityksen viivästyminen. Vetäytyvällä käyttäytymisellä varhaislapsuudessa voi olla vaikutuksia myös pidemmälle lapsen elämään. Kouluun siirryttäessä vetäytyvyys voi aiheuttaa

haasteita muun muassa vertaissuhteiden muodostumisessa, psyykkisessä sopeutumisessa, akateemisissa taidoissa, vuorovaikutustaidoissa sekä aiheuttaa masennusta ja ahdistuneisuutta.

Vaikka Sette ym. (2018, 1) mukaan tutkimukset osoittavat nuorilla ujoilla lapsilla olevan riski kohdata sosioemotionaalisia ja akateemisia haasteita, eivät kaikki niitä kuitenkaan kohtaa. Vetäytyvän käyttäytymisen mahdolliset seuraukset ovat aina yksilöllisiä. Niihin ovat sidoksissa lapsen muut temperamenttipiirteet, ikä sekä sosioemotionaaliset taidot. Vetäytyvyydellä voi olla myös positiivisia seurauksia kuten osallistuminen, opettajan kuunteleminen, ohjeiden noudattaminen, kyky empatiaan sekä vastuuntuntoisuus.

Vetäytyvää lasta tukevat turvalliset kiintymyssuhteet sekä taustalla vaikuttava perusturvan tunne. Nämä luovat pohjan lapsen itsetunnolle, itseluottamukselle, mielenterveydelle ja pitkäaikaisten ihmissuhteiden ylläpitämiselle. Suunnitellessaan toimintaa ja toimiessaan lasten kanssa kasvattajan on tärkeää huomioida lasten eri temperamenttipiirteet. Ujo lapsi kaipaa apua ja keinoja jännittyneen alkureaktion ylipääsemiseksi, kun taas matalan sosiaalisuuden omaava lapsi onnistuneisiin leikkikokemuksiin vertaistensa kanssa. Vetäytyvä lapsi kaipaa kasvattajalta empatiaa sekä rohkaisua ja kannustusta sopivissa määrin.

Temperamenttipiirteiden huomioimisen lisäksi kasvattajalla on tärkeä rooli sosioemotionaalisen kehityksen tukijana. Havainnointi auttaa selvittämään vetäytyvän käyttäytymisen taustalla olevat syyt ja niiden selviäminen edesauttaa oikeanlaisten tukikeinojen löytämisessä. Kasvattajan tehtäviin kuuluvat muun muassa roolimallina ja kannustajana toimiminen, hyvän ilmapiirin ylläpitäminen sekä positiivisen, rakentavan palautteen antaminen. Kasvattaja ohjaa lapsia sosioemotionaalisten taitojen harjoittelussa sekä huolehtii siitä, että kaikille löytyy leikkikaveri eikä ketään syrjitä tai kiusata. Sosioemotionaalisten taitojen harjoittelulle tulisi antaa yhä enemmän painoarvoa ja niitä on hyvä harjoitella ryhmässä, koska niiden harjoittelusta hyötyvät kaikki lapset (Laine & Neitola 2002, 108). Harjoittelun lisäksi omaehtoista kehitystä tapahtuu jatkuvasti lapsen kasvaessa ja kehittyessä. Oleellisinta on, että vetäytyvä lapsi kokee olevansa hyväksytty ja arvostettu juuri omana itsenään.

7 Pohdinta

Kandidaatin tutkielman tekeminen oli työläs, mutta loppujen lopuksi palkitseva prosessi. Vetäytyvä käyttäytyminen oli minulle ennen tutkielman tekemistä melko vieras aihe ja se oli myös yksi syistä, miksi päädyin sen aiheekseni valitsemaan. Koin myös, että vetäytyvät lapset ovat yksi unohdetuista ryhmistä varhaiskasvatuksen kentällä ja halusin tuoda tutkielmallani esiin heidän muistamisen ja tukemisen tärkeyden. Halusin kehittää omaa ammatillista osaamistani samalla, kun kirjoitan tutkielmaani ja koen päässeeni tähän tavoitteeseen. Opin valtavasti uutta vetäytyvästä käyttäytymisestä ja käyttäytymisestä ylipäättänsä sekä vetäytyvyyden mahdollisista seurauksista. Samalla kartutin ideapankkiani siitä, miten voin itsekin tulevana lastentarhanopettajana tukea vetäytyvää lasta. Mielenkiintoni käyttäytymisen ymmärtämiseen ja oikeiden tukikeinojen löytämiseen vain vahvistui tutkielmaa tehdessäni.

Integroivalle kirjallisuuskatsaukselle tyypillisenä piirteenä, pyrin kriittisyyteen valikoidessani tutkimiani aineistoja (Salminen 2011, 8). Pyrin käyttämään lähteinä uusimpia tutkimuksia ja tieteelliseen tutkimukseen pohjautuvia teoksia. Osa käyttämistäni lähteistä oli kuitenkin vanhempia, sillä pyrin aina viittaamaan alkuperäiseen lähteeseen ja lisäämään tällä tutkielmani luotettavuutta. Artikkeleja valikoidessani pyrin valitsemaan vertaisarvioituja ja kasvatusalan tieteellisissä lehdissä julkaistuja artikkeleita. Tutkielmani kontekstina toimii suomalainen varhaiskasvatus ja tämän takia koin tarpeelliseksi sisällyttää aineistoon suomalaista tutkimusta. Olen kuitenkin käyttänyt myös ulkomaalaisia teoksia sekä artikkeleita rikastuttamaan tutkielmaani uudennlaisilla näkökulmilla. Hyvään tieteelliseen käytäntöön kuuluu merkitä lähdeviittaukset asianmukaisella tavalla ja näin kunnioittaa muiden tekemää työtä ja tutkimusta (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2013, 6). Olen merkinnyt lähdeviittaukset huolella ja pyrkinyt tällä myös lisäämään tutkielmani luotettavuutta. Kirjallisuuskatsauksen tekeminen on kuitenkin jatkuvaa omaa tulkintaa muiden tuotoksista ja toisin tulkinnan mahdollisuus on aina olemassa. Myös englannin kielestä suomeksi kääntäminen voi antaa merkityksille eroja. Pyrin kuitenkin säilyttämään alkuperäisten lähteiden merkitykset samana.

Vetäytyvään käyttäytymiseen perehtyminen sekä sen heijastaminen varhaiskasvatuksen nykytilanteeseen sai pohtimaan Vasun arvoperustan ja tavoitteiden toteutumista käytännön varhaiskasvatuksessa. Erityisesti suuret ryhmäkoot ja vaihtuva henkilöstö asettavat haasteensa vetäytyvän lapsen kohtaamiselle. Vasun (2016, 19) mukaan jokainen lapsi on arvokas omana itsenään ja jokaisella lapsella on oikeus tulla nähdyksi, kuulluksi, ymmärretyksi ja huomioon otetuksi. Jos ryhmä on todella suuri, voi vetäytyvä lapsi jäädä kasvattajilta huomiotta. Suuressa

ryhmässä toimiminen voi muutenkin olla haastavaa vetäytyvälle lapselle. Myöskään tiuhaan tahtiin vaihtuva henkilöstö ei tue vetäytyvän lapsen kasvua eikä kehitystä. Edellytyksenä Vasun (2016, 18) velvoittamalle jokaisen lapsen tuntemiselle ja yksilöllisen kehityksen huomioimiselle ovat mahdollisimman pysyvät vuorovaikutussuhteet kasvattajien ja lapsien välillä. Pysyvät ja turvalliset kiintymyssuhteet tukevat jokaista lasta. Luottamuksen muodostuminen vetäytyvän lapsen ja kasvattajan välille voi viedä aikaa, eikä sen muodostumista tue useasti vaihtuva henkilöstö.

Kasvattajien eriävä suhtautuminen vetäytyvään käyttäytymiseen kiinnitti huomioni jo tutkielman teon alkumetreillä. Osa kasvattajista suhtautuu siihen välinpitämättömästi uskotellen kenties itselleen, että vetäytyvä lapsi haluaa olla yksin. Tämän ajattelutavan taustalla voi olla vähäinen tieto vetäytyvästä käyttäytymisestä. Toiset taas ovat lähettämässä vetäytyvää lasta heti psykologisiin tutkimuksiin, minkä taustalla puolestaan voi olla nyky-yhteiskunnan medikalisoituminen, jonka seurauksena kaikelle poikkeavalle käyttäytymiselle tulisi löytää jonkinlainen diagnoosi eikä normaalia temperamenttipiirteiden vaihtelua muisteta enää huomioida (Keltikangas-Järvinen 2010, 48). Vetäytyvän käyttäytymisen ymmärtäminen sekä tasapainoilu normaalin ja poikkeavan välillä tuntuu olevan haastavaa. Olisikin mielenkiintoista jatkaa vetäytyvän käyttäytymisen tutkimista esimerkiksi haastatteleamalla kasvattajia siitä, miten he kokevat vetäytyvän käyttäytymisen ja havainnoimalla heidän kohtaamisiaan vetäytyvän lapsen kanssa. Toisaalta olisi myös mielenkiintoista paneutua siihen, miten vetäytyvä lapsi itse kokee oman käyttäytymisensä. Lapsen kokemus ei nimittäin aina ole sama kuin aikuisen näkemys lapsesta.

Lähteet

- Ahonen, L. (2017) Haastavat kasvatustilanteet: Lämpimän vuorovaikutuksen käsikirja. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Ahonen, L. (2015) Varhaiskasvattajan toiminta päiväkodin haastavissa kasvatustilanteissa. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Aro, T. (2011) Miten ymmärrämme itsesäätelyn? Teoksessa: Aro, T. & Laakso, M.-L. (toim.) Taaperosta taitavaksi toimijaksi: Itsesäätelytaitojen kehitys ja tukeminen. Porvoo: Bookwell oy, 10–18.
- Cacciatore, R., Riihonen R. & Tuukkanen, K. (2013) Ammatilainen lasten tunteiden tulkkina. Teoksessa: Oulasmaa, M. & Riihonen, R. (toim.) Ammattikasvattajan kielletyt tunteet. Helsinki: Fram Oy.
- Denham, S., Blair, K., DeMulder E., Levitas, J., Sawyer, K., Auerbach-Major, S. & Queenan, P. (2003) Preschool Emotional Competence: Pathway to Social Competence? *Child Development*. 74:1, 238–256.
- Dowling, M. (2010) Young Children's personal, social and emotional development. London: SAGE Publications Ltd.
- Eggum-Wilkens, N. D., Valiente, C., Swanson, J. & Lemery-Chalfant, K. (2014). Children's shyness, popularity, school liking, cooperative participation, and internalizing problems in early school years. *Early Childhood Research Quarterly*. 29: 85–94.
- Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014. Opetushallitus.
- Graham, A. & Coplan, R. (2012) Shyness, Sibling Relationships, and Young Children's Socioemotional Adjustment at Preschool. *Journal of Research in Childhood Education*. 26:4, 435–449.
- Johnson, C., Ironsmith, M., Snow, C. W. & Poteat, G. M. (2000) Peer acceptance and social adjustment in preschool and kindergarten. *Early Childhood Education Journal*. 27, 207–212.
- Karevol, E., Ystrom, E., Coplan, R. J., Sanson, A. V. & Mathiesen, K. S. (2012) A Prospective Longitudinal Study of Shyness from Infancy to Adolescence: Stability, Age-related changes, and Prediction of Socio-Emotional Functioning. *Journal of Abnormal Child Psychology*. 40, 1167–1177.
- Keltikangas-Järvinen, L. (2010) Sosiaalisuus ja sosiaaliset taidot. Juva: WS Bookwell Oy.
- Keltikangas-Järvinen, L. (2004) Temperamentti – ihmisen yksilöllisyys. Juva: WS Bookwell Oy.

- Keogh, B. (2003) *Temperament in the Classroom – Understanding Individual Differences*. Maryland: Paul H. Brookes Publishing Co.
- Kerola, K. & Sipilä, A. (2017) *Haastava käyttäytyminen: Muutoksen mahdollisuuksia*. Jyväskylä: Valteri-koulu.
- Kuorelahti, M., Lappalainen, K. & Viitala, R. (2012) Sosioemotionaalinen kompetenssi ja osallisuuden kokemus. Teoksessa: Jahnukainen, M. (toim.) *Lasten erityishuolto ja -opetus Suomessa*. Tallinna: Vastapaino, 277–297.
- Laine, K. (2002) Lapsi syrjäytymiskehässä. Teoksessa: Laine, K. & Neitola, M. (toim.) *Lasten syrjäytyminen päiväkodin vertaisryhmästä*. Turku: Painosalama Oy, 95–100.
- Laine, K. & Neitola, M. (2002) Interventioiden mahdollisuus. Teoksessa: Laine, K. & Neitola, M. (toim.) *Lasten syrjäytyminen päiväkodin vertaisryhmästä*. Turku: Painosalama Oy, 101–108.
- Laki sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista 272/2005.
- Lanas, M. (2011) *Smashing potatoes – challenging student agency as utterances*. Oulu: Oulun yliopisto.
- Määttä, P. & Rantala, A. (2010) *Tavallisen erityinen lapsi: Yhdessä tekemisen toimintamalleja*. Juva: Bookwell oy.
- Opetushallitus 1. Varhaiskasvatus. http://www.oph.fi/koulutus_ja_tutkinnot/varhaiskasvatus (Viitattu 26.2.2018).
- Opetushallitus 2. Esiopetus. http://www.oph.fi/koulutus_ja_tutkinnot/esiopetus (Viitattu 26.2.2018).
- Perusopetuslaki 628/1998.
- Poikkeus, A.-M. (2011) Itsesäätely sosiaalisten taitojen ja suhteiden perustana. Teoksessa: Aro, T. & Laakso, M.-L. (toim.) *Taaperosta taitavaksi toimijaksi: Itsesäätelytaitojen kehitys ja tukeminen*. Porvoo: Bookwell oy, 80–104.
- Rubin, K. H., Bowker, J. & Gazelle, H. (2010) *Social Withdrawal in Childhood and Adolescence*. Teoksessa: Coplan, R. J. & Rubin, K. H. (toim.) *The Development of Shyness and Social Withdrawal*. New York: Guilford Press, 131–156.
- Salminen, A. (2011) *Mikä kirjallisuuskatsaus?: Johdatus kirjallisuuskatsauksen tyypeihin ja hallintotieteellisiin sovelluksiin*. Vaasa: Vaasan yliopiston julkaisuja.

- Sette, S., Hipson, W. E., Zava, F., Baumgartner, E & Coplan, R. J. (2018) Linking Shyness With Social and School Adjustment in Early Childhood: The Moderating Role of Inhibitory Control. *Early Education and Development*. 1-17. <https://www-tandfonline-com.pc124152.oulu.fi:9443/doi/full/10.1080/10409289.2017.1422230> (Viitattu 2.4.2018)
- Tolvanen, P. (2018) Nyt se on tutkittu: Työelämä suosii sosiaalisia ihmisiä – he sekä työllistyvät paremmin että ansaitsevat enemmän. <https://yle.fi/uutiset/3-10084634> (Viitattu 1.4.2018).
- Tutkimuseettinen neuvottelukunta. (2013) Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsittely Suomessa. Helsinki.
- Uusitalo-Malmivaara, L., & Vuorinen, K. (2016) Huomaa hyvä!: Näin ohjaat lasta ja nuorta löytämään luontevahvuutensa. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016. Opetushallitus.
- Viitala, R. (2014) Jotenkin häiriöks – Etnografinen tutkimus sosioemotionaalista erityistä tukea saavista lapsista päiväkotiryhmässä. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.